

Сцена з балету “Спартак” Арама Хачатуряна. Режисер – Георгій Ковтун, сценографія – Надія Швець. Харківський національний академічний театр опери та балету ім. М. В. Лисенка, 2021 р.

Ольга ДОРОФЄЄВА

ВИПРОБУВАННЯ БАЛЕТОМ

(Прем'єра “Спартак” А. Хачатуряна в Схід Опера)

У травні 2021 року глядачі нарешті змогли побачити один з найочікуваніших проєктів Харківського національного академічного театру опери та балету ім. М. В. Лисенка (або Схід Опера) останніх років – балет “Спартак”. Робота над виставою розпочалася ще восени 2019 р., прем'єра була запланована на весну 2020-го, але пандемія постійно змушувала відсувати дату. Балет привернув увагу мистецької спільноти ще на етапі репетицій складністю матеріялу та масштабністю задуму постановника. Театр позиціонує “Спартак” як найдорожчу прем'єру, що безумовно, посилювало рівень очікувань від вистави та додавало впевненості в тому, що це знакова для Схід Опера робота.

Найвідоміший балет Арама Хачатуряна вважається достатньо складним твором для виконання як з погляду хореографічного, так і музичного матеріялу, тому його поява в репертуарі театру завжди є ознакою високого рівня майстерності колективу. Постановник – знаний балетмейстер, народний артист Республіки Татарстан Георгій Ковтун – запропонував своє бачення твору, вступивши в діалог з традицією втілення “Спартак”.

У Харкові цей балет уже двічі ставив за радянських часів балетмейстер Анатолій Шекера. Звісно,

ці вистави сприймаються тепер як давня сторінка історії, тим паче, що тоді театр працював у старому приміщенні. Тому “Спартак” Георгія Ковтуна для колективу Схід Опера, з одного боку, принципово новий досвід співпраці з неординарним сучасним постановником, а з іншого – справжній виклик для художнього та технічного складу трупі.

Георгій Ковтун здійснював балетні вистави в різних театрах світу, і вже кілька разів звертався до “Спартак” – найзначнішими втіленнями класичного твору стали роботи в Михайлівському театрі в Санкт-Петербурзі та в Татарському академічному державному театрі опери і балету імені Муси Джаліля. Здійснюючи постановку цього балету, режисер жодного разу не повторював попереднього задуму, а шукав нових шляхів реалізації матеріялу, орієнтуючись на можливості конкретної трупи.

У харківському “Спартак” Георгій Ковтун, прагнучи якнайточніше втілити своє бачення сюжету, переосмислив музичну партитуру Арама Хачатуряна. Спільно з диригентом-постановником – заслуженим діячем мистецтв України Дмитром Морозовим, і він скомпонував симфонічні номери в незвичній для цього твору послідовності. Основний акцент режисер зробив на масштабності масових сцен битв і гулянь

римської знаті. Темпераментна й динамічна музика Арама Хачатуряна дає змогу розкрити усю силу пристрасти, з якою віддаються розвагам багаті римляни з їхньою жагою до насолод та втіх, а так само і силу героїчних поривань повсталих рабів. Завдяки протиставленню різних за настроєм сцен постановник переконує у певній закономірності розвитку історичних подій.

Суттєвою новацією “Спартак”, яка також надає сценічній дії розмаху й масштабу, стало введення в дію балету артистів хору під керівництвом хормейстера заслуженого діяча мистецтв України Олексія Чернікіна. Виконавці не просто доповнюють музичну партитуру вистави, вони безпосередньо, органічно залучені до сюжету, інколи втілюючи образи конкретних персонажів. Володимир Рілов на основі музики А. Хачатуряна написав хорові партії, і це розширило коло засобів виразності балету, надало йому принци-

пово нової форми: постановники навіть вживають таке визначення жанру вистави як опера-балет. Однак таке рішення виглядає не завжди вигідним для розвитку сценічної дії. На сцені одночасно перебувало близько двохсот виконавців – артистів балету і хору, що інколи не давало змоги режисерові чітко вибудувати мізансцени й відтворити всі повороти сюжету, тим паче, що в ньому і для поціновувачів балету з’явилося багато несподіванок.

Ще однією особливістю харківського “Спартак” є значна кількість дивертисментних сцен. Георгій Ковтун вводить у дію балету досить ефектні хореографічні номери, як от танці пастухів, пастушок, німф, виступ танцівниць на бенкеті, які, безумовно, привертають увагу майстерністю виконання, яскравістю образів та костюмів. Та водночас не можна не зауважити, що ці сцени сприймаються скоріше як вставні номери, відволікаючи увагу від сприйняття основної сюжетної лінії.

Власне перипетії сюжету насправді потребують особливої уваги, адже Георгій Ковтун виступив не тільки постановником вистави, а й автором лібрето. Спираючись на роман італійського письменника Рафаелло Джованьйолі та історичні відомості про легендарного античного героя Спартак, балетмейстер розробив сюжет вистави, в якому відійшов від відомого лібрето Миколи Волкова, яке використовували для найзначніших постанов “Спартак” в радянські часи. Постановник змінив цього разу імена деяких персонажів, ввів додаткові лінії в сценічну дію для того, щоб надати давній історії сучаснішого звучання, розкрити в ній нові змісти.

Особливого значення набуває у виставі тема взаємин Спартак, Крікса та Піра, яких об’єднує спільна трагедія полонених. Пролог виявляє на початку вистави цю тему як центральну через виразну пластичну метафору – прикутих одним ланцюгом трьох героїв. Власне, складна лінія стосунків Спартак та Крікса і стає основою драматургії в балеті Георгія Ковтуна. Вирішальну роль у розвитку сценічної дії відіграють вчинки Крікса – Костянтина Цаприки (цю роль втілює також Володимир Василенко), який стає жертвою інтриг, зраджує ідеям Спартак, та згодом,

Сцена з балету “Спартак” Арама Хачатуряна. Режисер – Георгій Ковтун, сценографія – Надія Швець. Харківський національний академічний театр опери та балету ім. М. В. Лисенка, 2021 р.

розуміючи свою вину, трагічно гине. Складність, неоднозначність характеру сповнює цей образ драматизмом, що потребує підкріплення в хореографії, а не лише в концепції сюжету. На жаль, партія Крікса розроблена в балеті без належної чіткості, що заважає артистові з усією повнотою, відповідно до поворотів драматургії, розкрити зміни поведінки героя та мотиви його трагічного вибору.

Більше можливостей підкреслити драматичну напругу образу виявилось в партії Спартака (заслужений артист України Денис Панченко; цю роль втілює також Дмитро Васильєв). Головними характеристиками героя стають мужність та рішучість, що проявляється як у хореографічних монологіях, так і в сценах двобоїв та масових битв. Інші риси Спартака – ліричність і ніжність – розкриваються в сценах з Валерією (Крістіна Кадашевич; цю партію виконують також Катерина Андренко та заслужена артистка України Антоніна Радєвська). Лінія кохання між героями залишається на другому плані сценічної дії, основне місце в якій посідають видовищні битви. Образ Валерії найм'якший та найвразливіший у виставі, сповнений пристрастей і жорстоких сутічок, і через це до певного моменту навіть непомітний. З особливою силою він розкривається у фіналі балету, найбільше – в монологі скорботи за загиблєм Спартаком, коли артистка залишається на сцені одна, самотня, лише візуальні образи доповнюють та підсилюють драматизм її партії. В цій сцені вираженість композиції сценічного простору, світлові ефекти, відеопроекція сприймаються суголосними настрою

танцю Валерії, в якому переплітаються елементи класичної та модерної хореографії.

Виразним контрастом до тендітної Валерії сприймається образ куртизанки Сабіни, абсолютно іншої за темпераментом жінки, вчинки якої часто стають вирішальними для розвитку сюжету. Майже протягом усієї вистави героїня Каріни Шатковської (цю роль також втілюють заслужені артистки України Ірина Хандажевська та Олена Шевцова) привертає увагу чіткістю пластичних рішень та впевненим емоційним наповненням танцювальної партії. Сабіна постає в “Спартаку” вправною спокусницею, яка з легкістю досягає свого в сценах і з могутнім воєначальником Крассом, і з розгубленим полоненим Кріксом. Власне римський патрицій Красс є ще одним важливим персонажем балету, глядач сприймає його як уособлення агресивної жаги до влади та неприхованої жорстокості – на протипагу його подрузі куртизанці, сила якої найперше в привабливості та хитрості. Чіткими та однозначними рисами наділяє героя артист Андрій Козарезов (цю партію також виконує Олексій Князьков) завдяки не тільки пластичним рішенням, а й власним емоційним акцентам.

У харківській версії “Спартак” Георгій Ковтун розробив хореографію, відійшовши від канонічної

Сцена з балету “Спартак” Арама Хачатуряна. Режисер – Георгій Ковтун, сценографія – Надія Швець. Харківський національний академічний театр опери та балету ім. М. В. Лисенка, 2021 р.

партитури Юрія Григоровича 1968 р., що вважається найвдалішим втіленням твору, досі йде на деяких сценах і свого часу була зафільмована. Увага сучасного балетмейстера зосереджена насамперед на пластичних рішеннях бойових сцен у виконанні чоловічого кордебалету, динамічних та запальних, в яких володіння зброєю для виконавців є так само важливим, як і хореографічна віртуозність. Своєрідного трактування набувають у Георгія Ковтуна любовні сцени: еротичні мотиви часто проявляються через складні технічні прийоми, ледь не акробатичні трюки.

Сценографію до “Спартак” створила заслужена художниця України Надія Швець. Одна з важливих особливостей художнього оформлення – використання досить лаконічних засобів для здійснення “чистих” змін декорацій, коли не опускають завіси у присутності глядача. Планшет сцени практично вільний від декорацій (нове місце дії зображується за допомогою окремих елементів: виїзних ґрат, меблів, колісниць), завдяки цьому весь його простір часто заповнюється живим строкатим натовпом античного міста, мешканці якого безтурботно віддаються веселощам та

насолодам. Костюми багатих римлян вирішені в підкреслено яскравих, життєрадісних кольорах на протигагу стриманим тонам стилізованих обладунків повстанців. Варто зазначити, що в масових сценах, яких у балеті досить багато, особливо відчутною є статичність декорації, її відстороненість від динамічного розвитку подій балету – сценографія залишається, власне, тлом для виконавців, а не опорою для мізансценування, виявлення драматичних акцентів дії. В моментах найбільшої напруги візуальний образ доповнюють світлові ефекти та відеопроєкція: вона відтворює спочатку мерехтіння вогників, а в фіналі – це справжнє полум’я, що охоплює всю сцену. Правда, не завжди гармонійним виглядає поєднання відеопроєкції з мальовничими зображеннями важких кам’яних стін й колон декорації.

Звісно, зміни в харківському “Спартаку” на рівні музичної партитури, сценічної дії, хореографії засвідчують не просто свіжий погляд на відомий балет, а впровадження обдуманих та свідомих новацій. Однак залишається відчуття, що концептуальні ідеї, які розробляє постановник на основі класичного твору, знайшли підкріплення не в усіх компонентах вистави. Втім, безумовно, основної мети було досягнуто – Схід Опера вдалося витримати випробування складним матеріалом, тривалими карантинними обмеженнями й поповнити репертуар грандіозним балетом “Спартак”, втіленим на високому мистецькому рівні.

Сцена з балету “Спартак” Арама Хачатуряна. Режисер – Георгій Ковтун, сценографія – Надія Швець. Харківський національний академічний театр опери та балету ім. М. В. Лисенка, 2021 р.

